

› FOR SOCIETY

'HET GAAT NIET OM WAT JE KUNT, MAAR OM WIE JE BENT'

EEN ONDERZOEK NAAR DE WERKWIJZE VAN EEN
KLEINSCHALIGE JONGERENWERKPLAATS

2022

Lectoraat Sociale Veerkracht, Fontys Hogeschool Sociale Studies
Jitske van der Sanden, Floor Peels, Dana Feringa

Dit onderzoek is mede gefinancierd en mogelijk gemaakt door De Gemeente Tilburg.

INHOUD

Probleemschets	3
Ondersteuning aan kinderen en jongeren in transformatie	3
Langdurige thuiszitters en zorgleerlingen	3
Klimtuig	4
Doelstelling en onderzoeksvragen	4
Theoretische verdieping	6
Het belang van agency en hoop bij het opgroeien	6
Belang van positief opgroeien	6
Belang van veerkrachtige identiteitsvorming	7
Onderzoeksopzet	8
Dataverzameling en analyse	8
Ethische verantwoording, betrouwbaarheid en validiteit	9
Resultaten	10
Succesfactoren van Klimtuig	10
Het gebruik van discretionaire ruimte	15
Conclusie & aanbevelingen	18
Vijf componenten voor succes	18
Discretionaire ruimte	18
Aanbevelingen	18
Literatuur	21

PROBLEMSCHETS

Ondersteuning aan kinderen en jongeren in transformatie

Sinds 2015 zijn de gemeenten verantwoordelijk voor uitvoering van drie wetten in het sociale domein: de nieuwe Jeugdwet, de Participatiewet en de nieuwe Wmo. Zelfredzaamheid, participatie en eigen kracht vormen de rode draden door al deze wetten heen. Niet langer dienen professionals werkzaam in het sociale domein te zorgen voor kwetsbare burgers. In plaats daarvan dienen zij deze burgers zodanig te ondersteunen dat zij, daarbij versterkt door hun sociale netwerken, zelfredzaam kunnen zijn (Kruiter, A.J., Bredewold, F., & Ham, 2016). Specifiek in de ondersteuning aan kinderen en jongeren zou deze manier van werken tegenwicht moeten bieden aan de in de jeugdhulp dominant geworden focus op medicalisering en aan (onnodige) bureaucratisering. Deze meer inhoudelijke en ideologische verschuiving gaat gepaard met een kostenbesparing (MinVWS, 2013). Professionals werkzaam in de jeugdhulp zien zich daarmee voor de uitdaging gesteld om vorm te geven aan de inhoudelijke uitgangspunten van deze wetten, in een context van bezuinigingen.

Sinds 2014 volgt het lectoraat Sociale Veerkracht binnen het project Bijzonder Domein Jeugd (2014-2022) op initiatief van en in samenwerking met zeven organisaties voor jeugd welzijn, jeugdzorg, jeugdgezondheidszorg en zes gemeenten - de vormgeving aan de transformatie in de jeugdhulp in de regio zuidoost Brabant. Een groot aantal jeugdhulpverleners, managers, vertegenwoordiger van de gemeentes, ouders en jongeren nam deel aan het onderzoek: hoe vergaat het hen in de context van de transitie annex transformatie in de jeugdhulp? In 2017 verschenen de tussentijdse rapportage en factsheet 'Kind verdwijnt naar achtergrond', met als belangrijke conclusie dat gezinnen en jongeren vaak niet centraal stonden in het proces van transformeren. Uit de gesprekken met respondenten en geobserveerde casuïstiekbesprekingen bleek dat niet de inhoud van casussen de aandacht had van jeugdprofessionals, maar dat deze aandacht vaak uitging naar allerlei randvoorwaardelijke zaken en naar onrust die ontstaan was als gevolg van

veranderingen die de nieuwe jeugdwet in gang had gezet (Van der Sanden, Feringa, Peels & Linders, 2017). Een verontrustende bevinding. In de derde en laatste fase van het onderzoek stond een vijftal best practices centraal. Het betreft praktijken waarvan stakeholders aangaven 'in deze teams lukt het om succesvol samen te werken en de jeugdige en gezin centraal te houden in de context van de transformatie in de jeugdhulp'. Drie componenten blijken doorslaggevend: actieve rol voor kinderen en jongeren en gezinnen; duidelijke explicitering van rollen; en een dienstbare bedrijfsvoering (Van der Sanden, Peels & Feringa, 2022). Specifiek blijkt bij die laatste component het gebruik maken van discretionaire ruimte van belang: "de ruimte die professionals krijgen of nemen om binnen de grenzen van de wet, zinvolle handelingen te stellen. Handelingen die afwijken van de procedures en regels voorgeschreven door de overheid of het beleid van de organisatie waar ze werken" (DeVlieghere, 2020, paragraaf 2).

Langdurige thuiszitters en zorgleerlingen

Langdurige thuiszitters en zorgleerlingen nemen in bovenstaande discussie een bijzondere plek in. Voortijdig schooluitval is een multidisciplinair vraagstuk bij uitstek, waar zowel het sociale domein als het onderwijs als de maatschappij als geheel bij betrokken zijn. Het tegengaan van voortijdig schooluitval is een belangrijke en urgente uitdaging. In de eerste plaats omdat schooluitval grote persoonlijke gevolgen kan hebben voor de jongeren die het betreft. Zo hangt schooluitval samen met een grotere kans op werkloosheid op latere leeftijd en met criminaliteit (WRR, 2009). In de tweede plaats omdat schooluitval ook voor de maatschappij als geheel gevolgen heeft, zoals het verloren gaan van talent en de kosten voor gezondheidszorg, hulpverleningstrajecten en uitkeringen die ermee gepaard gaan (WRR, 2009). Bovenal moeten we ons volgens de WRR (2009) afvragen of we als samenleving kunnen leven met de morele kosten van schooluitval: "kan een welvarend land met opgeheven hoofd staan wanneer de meest kwetsbare jongeren geen hoop en inspiratie wordt geboden" (p.33)?

Voortijdige schoolverlaters zijn jongeren tot 23 jaar, die het onderwijs verlaten zonder dat zij daarbij een zogenaamde startkwalificatie hebben behaald (een diploma op havo, vwo, of mbo-niveau 2 niveau) (NJI, zd). Het aantal voortijdige schoolverlaters in Nederland liet de laatste jaren een dalende trend zien, maar het aantal is in schooljaar 2020-2021 weer gestegen ten opzichte van het jaar ervoor (Min OCW, 2022, NJI, zd). Zo vielen er in 2018-2019 22.766 jongeren uit, ten opzichte van 24.385 in 2020-2021. Dit terwijl de ambitie van de regionale aanpak voortijdig schoolverlaten - in iedere RMC¹-gemeente wordt zoals door de overheid bepaald een regionaal programma uitgevoerd - een jaarlijkse maximum van 20.000 voortijdige schoolverlaters is (MinOCW, 2022).

Klimtuig

Klimtuig² is een kleinschalige jongerenwerk- en oriëntatieplaats in een kleine gemeente in het zuiden van Nederland (ongeveer 25000 inwoners) waar jongeren in de leeftijd van 13 t/m 23 jaar die langdurig thuiszitten begeleid worden in hun persoonlijke en beroepsontwikkeling. In de werkplaats gaan jongeren aan de slag met praktische en concrete opdrachten (bijvoorbeeld op het gebied van houtbewerking). Daarnaast is er ruimte voor persoonlijke ontwikkeling en gesprekken. Hoewel het onderhavige onderzoek naar Klimtuig een eigenstandig onderzoeksproject is, sluit het naadloos aan bij en kan het niet los gezien worden van het bovengenoemde project Bijzonder Domein Jeugd. Ook Klimtuig is een praktijk waarvan door diverse stakeholders (jongeren zelf, ouders en vertegenwoordiger van de gemeentes andere jeugdprofessionals) wordt aangegeven dat het binnen deze praktijk lukt om daadwerkelijk vanuit het belang van jongeren te werken en vorm te geven aan de inhoudelijke uitgangspunten van de transformatie in de jeugdzorg.

Jongeren worden binnen de leerwerkplaats begeleid door twee professionals met ieder een eigen deskundigheid: één vertrekt vanuit een pedagogische basis en de ander vanuit

een technische achtergrond. De opdrachten die jongeren uitvoeren zijn gestoeld op de praktijk en afkomstig van particulieren en organisaties. Jongeren worden bij het gehele project betrokken: van de acquisitie en offertevorming, tot het ontwerpen en uitvoeren. De filosofie hierachter is om jongeren, naast het feit dat ze hiermee een vak leren, verantwoordelijkheid en eigenaarschap te geven en successen te laten ervaren. Het doel van de trajecten van Klimtuig is jongeren te laten uitstromen naar een passend vervolgtraject, zoals een terugkeer naar een vorm van onderwijs of instroom in een zorgtraject³.

Op de werkplaats worden maximaal acht (thuiszittende) jongeren begeleid. Veelal is er naast schooluitval sprake van diverse problematieken en diagnoses zoals PTSS, ASS, angststoornissen, hechtingsproblematiek en ADHD. Bij 70% van de jongeren die tot nu hebben deelgenomen is er sprake van complexe problematiek. De jongeren die bij Klimtuig terecht komen worden doorverwezen door o.a. andere jeugdconsulenten, intern begeleiders van scholen, leerlichtambtenaren, WMO-consulenten, procesregisseurs, ambulante begeleiders, gedragstherapeuten, cliënt ondersteuners, orthopedagogen, ouders en het CCE (Centrum voor Consultatie en Expertise).

Doelstelling en onderzoeksvragen

Het lukt Klimtuig om een doelgroep te bereiken, die soms al (zonder succes) door meerdere instanties en hulpverleners begeleid is. Door de WRR (2009) is deze groep ook wel getypeerd als 'overbelaste jongeren': "Dit zijn leerlingen die gebukt gaan onder een opeenstapeling van problemen, uiteenlopend van beperkte vaardigheden en gedragsproblemen tot gebroken gezinnen, chronische armoede en werkloosheid, schulden, verslaving, criminaliteit in de directe omgeving" (p.36). Hoe lukt het Klimtuig om jongeren die veelal op school en bij andere trajecten zijn uitgevallen binnen de boot te houden? Beantwoording van deze vraag is belangrijk en leerzaam, allereerst voor de praktijk zelf. Klimtuig heeft behoefte

1 RMC staat voor Regionale Meld- en Coördinatiefunctie.

2 De naam Klimtuig betreft een pseudoniem. Alle resultaten van dit onderzoek zijn conform de werkwijze van het lectoraat Sociale Veerkracht in geanonimiseerde vorm weergegeven.

3 Uit 'Aanvraag proeftuin onderwijszorginitiatief' (2021)

aan explicitering aan de eigen werkwijze. Op de tweede plaats is beantwoording relevant voor de Gemeente Tilburg (medefinancier van dit onderzoeksproject) omdat zij graag meer in contact zou treden met jongeren die zich doorgaans afzijdig houden van overheidsinstanties en beleid. Het vraagstuk is ook van belang voor Fontys Hogeschool Sociale Studies, omdat zij zich voor de taak gesteld ziet om (toekomstig) jeugdprofessionals zo goed mogelijk toe te rusten op hun beroepsuitoefening. De hoofdvraag wordt opgesplitst in twee onderzoeksvragen waarvan de eerste is:

1. Wat ervaren de diverse betrokkenen als succesfactoren van hun traject bij Klimtuig?

Vanwege de diverse achtergronden van de jongeren die bij Klimtuig worden aangemeld en de aard van de trajecten die zich op het snijvlak van zorg, welzijn en onderwijs bevinden, laten de trajecten zich niet gemakkelijk in een hokje plaatsen. Financiering komt vaak uit meerdere 'potjes', zoals de Jeugdwet, Participatiewet, het Passend onderwijs, of de Wmo. Dit maakt de financiering tot een ingewikkeld proces. Dit resulteert in de volgende onderzoeksvraag:

2. Hoe maken de betrokkenen bij Klimtuig gebruik van hun discretionaire ruimte om de trajecten voor jongeren vorm te geven, in de context van de decentralisaties die gaande zijn?

THEORETISCHE VERDIEPING

We werken hieronder drie theoretische, met elkaar samenhangende, invalshoeken uit die relevant zijn in relatie tot de werkwijze van Klimtuig: de noodzaak van agency, het belang van positief opgroeien en een veerkrachtige identiteitsvorming. De tijdens dit onderzoeksproject verzamelde onderzoeksdata zullen mede geanalyseerd worden aan de hand van deze theoretische inzichten.

Het belang van agency en hoop bij het opgroeien

“Pedagogiek moet gaan over perspectief, over groei, en over het handelen van volwassenen om die groei te stimuleren” stelde De Winter (2017, p.6) in zijn afscheidsrede. Tegelijkertijd heeft de pedagogiek, mede ingegeven door de geïndividualiseerde tijdsgeest, zich de afgelopen jaren sterk geconcentreerd op dat wat niet goed gaat, op risico’s en op diagnoses (De Winter, 2017). Het ‘demedicaliseren’ en het uitgaan van kansen en mogelijkheden van een kind of jongere was een van de belangrijke uitgangspunten van de nieuwe Jeugdwet die in 2015 is ingegaan (NJI, zd). Diverse onderzoeken en evaluaties van de Jeugdwet laten echter zien dat lang niet alle doelstellingen zijn bereikt en dat er nog steeds een grote focus op de specialistische jeugdhulp is (SER, 2020; Van der Sanden, Feringa, Peels & Linders, 2017; Van der Sanden, Peels & Feringa, in druk; ZonMw, 2018). Een focus op perspectief, op kansen en krachten lijkt daarmee onverminderd van belang. De Winter (2020) benadrukt in dit verband het belang van ‘agency’: “het vermogen van kinderen en jongeren om invloed uit te oefenen op en vorm te geven aan de wereld om hen heen.” Het hebben van agency draagt bij aan psychisch welbevinden. Ook het stimuleren van actieve participatie is een belangrijk pedagogisch instrument als het gaat om positief opgroeien: jeugdigen leren door mee te doen en leren op deze manier dat hun stem ertoe doet (De Winter, 2017).

Belang van positief opgroeien

Als tegenwicht voor het in de afgelopen jaren dominante ‘risico-denken’, is er de laatste tijd steeds meer aandacht voor factoren die bijdragen aan positieve ontwikkeling van

kinderen en jongeren (Nji, 2018). Binnen dit gedachtegoed wordt bovendien benadrukt dat een positieve ontwikkeling niet enkel plaats vindt binnen een van de domeinen waarin een kind zich bevindt (school of thuis), maar dat er altijd aandacht dient te zijn voor de kwaliteit van de sociale omgeving van jeugdigen. Op basis van literatuuronderzoek destilleert het NJI (2018, p.15-19) tien aan elkaar complementaire factoren die bijdragen aan positief opgroeien:

1. Sociale binding: de emotionele band, sociale relaties in het gezin, vriendengroep, school en wijk.
2. Kansen voor betrokkenheid: de mate waarin kinderen en jongeren kansen krijgen om een concrete, betekenisvolle en gewaardeerde bijdrage te leveren aan verbanden waarvan zij deel uitmaken
3. Pro sociale normen: opgroeien in een omgeving waarin duidelijke normen en waarden voor positief gedrag uitgedragen en nageleefd worden.
4. Erkenning en waardering voor positief gedrag: positieve bekrachtiging bepaalt de motivatie van de jeugdigen om het gedrag in de toekomst te herhalen (gebaseerd op de sociale leertheorie).
5. Steun van belangrijke volwassenen en voorzieningen in de omgeving: het gaat hier zowel om familie en vrienden als ‘professionals’.
6. Constructieve tijdsbesteding: activiteiten die jongeren in contact brengen met volwassenen die hen aanmoedigen en ondersteunen bij het ontwikkelen van hun talenten en vaardigheden.
7. Competenties: het ontwikkelen van sociale, emotionele en gedragsmatige competenties.
8. Cognitieve vaardigheden: hierbij gaat het om algemene vaardigheden en vaardigheden die bijdragen aan schoolsucces.
9. Schoolmotivatie: binding en betrokkenheid bij school en positieve verwachtingen ten aanzien van het eigen schoolsucces.
10. Positieve identiteit: hoe jongeren zichzelf zien in relatie tot de toekomst, eigenwaarde en gevoel van persoonlijke effectiviteit.

Het NJI (2018) adviseert gemeenten om binnen het integrale jeugdbeleid niet alleen vanuit risico's te denken, maar bij te dragen aan het positief opgroeien en opvoeden van kinderen en jongeren en met een evenwichtig lokaal aanbod te komen, waarin al deze tien factoren vertegenwoordigd zijn. Het is daarbij niet noodzakelijk dat elk afzonderlijk aanbod aan alle tien de componenten zou moeten bijdragen. Het gaat er om dat er in het totale lokale aanbod voor alle tien aandacht is.

Belang van veerkrachtige identiteitsvorming

Het belang van positief opgroeien wordt verder onderstreept door Sieckelinck en Kaulingfreks (2022). In het bestempelen van bepaalde groepen jongeren als risicogroep, met een daarbij horende focus op problemen, schuilt het risico dat deze jongeren zich juist gestigmatiseerd voelen (Sieckelinck & Kaulingfreks, 2022). Zij benadrukken het belang van een verschuiving van een focus op risico's naar aandacht voor veerkrachtige identiteitsvorming in initiatieven voor jeugdhulp. De aanwezigheid van één van de volgende drie componenten dragen bij aan een veerkrachtige identiteitsvorming (Sieckelinck & Kaulingfreks, 2022).

1. Positieve veiligheid: het gaat hier niet zozeer om de afwezigheid van risico's, maar juist om de acceptatie dat risico's bij het leven horen en om het gevoel dat je als mens in staat bent om risico's in omgeving met redelijk vertrouwen het hoofd te kunnen bieden (p53).
2. Geleefd burgerschap: wat is mijn plek in de maatschappij, niet voegen en aanpassen op heersende normen en waarden, maar speelruimte krijgen om eigen kritische perspectief te ontwikkelen

3. Talentontwikkeling: in onze neoliberale samenleving ligt een sterke nadruk op succes en excellentie en is het adagium dat iedereen een talent heeft. Dit leidt tot een toename van druk onder jongeren, en tot wat ook wel getypeerd is als een 'overspannen samenleving'. Sieckelinck & Kaulingfreks (2022) pleiten voor het beschouwen van talent als een vermogen; de opdracht voor sociale professionals is vanuit deze benadering niet zozeer om talenten te 'scouten', maar "om jongeren te helpen bewust worden van hun sterke kanten en deze uit te dragen" (p.132). Een oprechte en ondersteunende relatie met de jongeren is hierbij essentieel.

Veerkrachtige identiteitsvorming daagt professionals werkzaam in de jeugdhulp uit om op twee manieren aan verbinding te werken: met verbindingskracht en -macht (Sieckelinck & Kaulingfreks, 2022). Bij verbindingskracht gaat het om een oprechte relatie tussen jongere en professional, waarin de jongeren "niet als object van de hulpverlening wordt gezien maar als subject van een ontwikkelproces" (p.175). Het gaat hier ook om de kracht van het pedagogisch netwerk om een jongere heen, dat als vangnet kan dienen. Sociale professionals die bijdragen aan veerkrachtige identiteitsvorming van jongeren doen dit niet alleen op het niveau van een individuele jongere. Zij gebruiken hiernaast hun verbindingsmacht als het gaat om "het opkomen voor collectieve belangen van groepen jongeren die gemarginaliseerd dreigen te raken, vanuit gedegen inzicht in hun leef- en belevingswereld" (p.177). Op deze manier dragen zij bij aan sociale inclusie en sociale rechtvaardigheid.

ONDERZOEKSOPZET

Dataverzameling en analyse

Vanwege de focus op praktijkkennis en de ervaringen en perspectieven van de betrokkenen zelf, is gekozen voor een kwalitatieve onderzoeksopzet (Boeije, 2015). Daarbij is gebruik gemaakt van een voor dit type onderzoek gebruikelijke *open procedure* (Boeije, 2015); dat wil zeggen dat de uitvoering van het onderzoek op voorhand niet geheel vast ligt, waardoor het mogelijk is om flexibel op het onderzoeksveld te kunnen reageren. Voortvloeiend uit de keuze voor kwalitatief onderzoek, is een tweetal onderzoeksmethoden geselecteerd, namelijk observeren en interviewen. Door middel van het bijwonen en observeren van begeleidingsgesprekken en activiteiten op de werkplaats is getracht zicht te krijgen op de wijze waarop Klimtuig werkt. Door middel van semigestructureerde interviews worden de perspectieven van diverse betrokkenen achterhaald. De onderzoeksactiviteiten hebben plaatsgevonden in de periode september 2021 tot en met februari 2022.

Interviews

Er zijn zes interviews afgenomen bij jongeren en (één van) hun ouders die sinds de start in 2018 zijn uitgestroomd bij Klimtuig. Er is voor deze doelgroep gekozen omdat zij kunnen reflecteren op hun tijd bij Klimtuig, en tevens kunnen aangeven hoe het hen na uitstroom vergaat. De jongeren hadden de leeftijd van 15 of 16 jaar. Deze interviews dienden als input voor de beantwoording van onderzoeksvraag 1. Tevens zijn er aanvullend twee interviews afgenomen bij representanten van de gemeente betrokken bij Klimtuig om ook het beleidsperspectief

inzichtelijk te krijgen. Tijdens observaties is er, tussen het meekijken door, gesproken met de twee professionals werkzaam voor Klimtuig en met bezoekers van de werkplaats (een ambulante begeleider en trajectbegeleider van één van de jongeren). Deze gesprekken zijn uitgewerkt in de observatieverslagen.

Observaties

Er heeft een vijftal observaties plaatsgehad, die zowel hebben bijgedragen aan de beantwoording van onderzoeksvraag één als twee. Zo is er drie keer meegekeken op de werkplaats om een beeld te krijgen van de dagelijkse gang van zaken bij Klimtuig. Tijdens deze meekijkmomenten was er soms sprake van gesprekken tussen jongeren, begeleiders, hun ouders en de professionals van Klimtuig. Ook is er twee keer meegekeken bij een evaluatiegesprek van een pilotproject rondom een samenwerking tussen gemeente, een middelbare school en Klimtuig. Binnen deze pilot kan de school doorverwijzen naar Klimtuig zonder dat daar veel tussenpersonen van de gemeente voor nodig zijn. Het doel hiervan is dat Klimtuig snel een traject kan opstarten zodat schooluitval voorkomen kan worden. De observatie van deze gesprekken is met name relevant in relatie tot onderzoeksvraag 2.

Analyse

Op de data is een inhoudsanalyse uitgevoerd volgens het stramien van Boeije (2015). Via open, axiaal en selectief coderen zijn structuren en patronen in de data inzichtelijk gemaakt. De interpretatie van de data heeft plaatsgevonden binnen het onderzoeksteam.

Ethische verantwoording, betrouwbaarheid en validiteit

Geïnterviewden zijn vooraf geïnformeerd over het doel van het onderzoek en verwachte opbrengsten van het onderzoek ('informed consent'). Namen van personen en plaatsen zijn geanonimiseerd weergegeven in deze rapportage. Respondenten hebben - als zij daar prijs op stelden - een gespreksverslag toegestuurd gekregen en de gelegenheid gekregen op dit verslag te reageren ('member check'). De betrouwbaarheid en validiteit van dit onderzoek zijn geborgd conform de werkwijze van Maso en Smaling (2004). Om de betrouwbaarheid van het onderzoek te borgen is gebruik gemaakt van een digitaal onderzoeksarchief en is verslaglegging gedaan van relevante stappen van het onderzoeksproject. Daarnaast hebben zowel tijdens de voorbereiding, uitvoering, interpretatie van de analyses en verslaglegging momenten van intersubjectiviteit plaatsgevonden, zowel met collega-onderzoekers als met betrokkenen van Klimtuig. Indien deze overleggen aanleiding gaven tot het bijstellen van de onderzoeksactiviteiten, of het scherper formuleren van bevindingen, is hier op actie uitgezet om zo de validiteit van het onderzoek te borgen.

RESULTATEN

“Ik wil als medewerker van de gemeente niet de standaarddingen doen, ik wil een verschil maken, ik zag wel dat Klimtuig iets was waar we een verschil mee konden maken” [interview 8, vertegenwoordiger van de gemeente].

In dit hoofdstuk gaan we in op de vraag hoe het de twee professionals die betrokken zijn bij de leerwerkplaats lukt om een verschil te maken. We geven de onderzoeksresultaten per onderzoeksvraag weer, ondersteund met behulp van citaten en passages uit de interviews en observaties.

Succesfactoren van Klimtuig

“Je kunt niet niet enthousiast zijn over Klimtuig” [interview 8, vertegenwoordiger van de gemeente]. Dit citaat afkomstig uit een interview met een vertegenwoordiger van de gemeente is representatief voor de gesprekken die we voerden en momenten die we bijwoonden. Uit alle interviews en observaties komt enthousiasme over de aanpak van Klimtuig naar voren. Opvallend is ook dat alle jongeren die we spraken aangaven dat er meer plekken zoals Klimtuig zouden moeten zijn. Een nadere analyse van de succesfactoren maakt duidelijk dat deze in te delen zijn in vijf componenten, die samen bijdragen aan het succes van de aanpak van Klimtuig.

1. Meer dan werk: bezieling en menselijkheid

Op de eerste plaats valt op dat de twee professionals betrokken bij Klimtuig hun werkzaamheden uitvoeren vanuit bezieling en menselijkheid. Zij vullen hun werk niet in volgens het klassieke negen tot vijf idee, waarbij ze in de ochtend ‘een werkpet’ opzetten en deze eind van de middag weer afzetten. Klimtuig maakt deel uit van wie zij zijn en waar ze voor staan. Zij spelen geen rol, maar zijn zichzelf en hebben een sterk geloof in hun missie. Een van de vertegenwoordigers van de gemeente verwoordde dit als volgt: “Wat me meteen opviel is hun bezieling, wat zij doen is duidelijk veel meer dan hun baan”. [interview 7]. Een andere

vertegenwoordiger van de gemeente vult aan wat zij zo positief vindt: “Dat zij [Klimtuig] hun hart op de goede plek hebben, dat zij niet vanwege winstbejag of vanuit andere belangen handelen, ze gaan echt voor die jongeren. [interview 8]. Jongeren en ouders herkennen en waarderen dit. Het maakt dat zij zich al snel thuis en gezien voelen bij Klimtuig. Zo vertelt één van de jongeren die we spraken: “Wat doen ze niet goed! Omdat ik denk dat ze zelf ook wel wat meegemaakt hebben, toen ze jong waren, ze zijn begrijpende mensen, ze willen ook helpen. Ze willen het ook echt vanuit hunzelf.” [interview 5, jongere]. Vanuit deze bezieling en menselijkheid ontstaat een oprecht en authentiek contact met de jongeren en hun ouders. Een contact dat om meer draait dan de hulpvraag waarmee een jongere binnenkomt. Een moeder vertelt over de band die haar zoon met één van de professionals van Klimtuig had.

Ja hoe zie je dat? Maar ook die vriendschap denk ik met [naam van professional Klimtuig] denk ik die was heel vertrouwd. Het is ook een vertrouwensband denk ik, hij kon ook goed overweg met [naam], al gelijk. *En wat was dat denk je?* Ja omdat [naam] maar heel gewoon was en ook kon zeggen wat ie dacht en hoe hij erover dacht. Hij kan ook wel heel serieus zijn, maar ook grappen maken, lachen, lol, ik denk wel dat dat heel belangrijk is, niet altijd dat alleen maar serieus blijven. [interview 6, moeder]

Jongeren worden op hun beurt ook uitgedaagd over wie zij zijn als mens. Het gaat bij Klimtuig om meer dan het doel ‘weer terug gaan naar school’. Een van de jongeren die we bevroegen naar wat zij bij haar traject bij Klimtuig geleerd heeft vertelt “nadenken over jezelf, wie ik ben, ik heb er super veel aan gehad [interview 5, jongere]”. Opvallend is dat jongeren het gevoel hebben dat zij als mens worden gezien en niet als ‘diagnose’ of als ‘probleemgeval’. Zij weten dat er met de andere jongeren op de groep ongetwijfeld van alles aan de hand is, maar daar wordt niet de focus op gelegd bij Klimtuig.

Ze [de jongeren die tegelijk in traject waren] hadden geen idee wat er aan de hand was bij de ander, misschien ook omdat het allemaal jongens zijn en ze daar niet over praten, hij [mijn zoon] had wel vermoedens maar wist het niet precies. Daar lag de focus niet op, die lag op de wie ben jij en wat zijn jouw kwaliteiten. [interview 2, moeder]

Dat hij heeft mogen ontdekken wat hij wel kan en waar hij heel goed in blijkt te zijn. Dat hij als mens ook belangrijk is. En dat het niet alleen gaat om wat je kunt, maar ook wie je bent. [interview 2, moeder]

Klimtuig draagt met deze component bij aan een positief opgroei-klimaat voor jongeren doordat jongeren steun van hen ervaren (NJI factor 5), en tevens doordat ze hen uitdagen na te denken over wie zij zijn als mensen en over hun identiteit (NJI factor 10) (NJI, 2018). Ook sluiten ze met hun werkwijze sterk aan bij wat Sieckelink & Kaulingfreks (2022) verbindingskracht noemen, een oprechte relatie tussen jongere en professional, waarin de jongeren “niet als object van de hulpverlening wordt gezien maar als subject van een ontwikkelproces” (p.175).

2. Het belang van stevige wortels: investeren in vertrouwen

Sieckelink (2018) benadrukt dat jongeren voor hun ontwikkeling en identiteitsvorming zowel wortels als vleugels nodig hebben. Klimtuig investeert met hun aanpak in beginsel sterk in het ‘wortelen’. Dit komt direct tot uiting in de symboliek die gekoppeld is aan de naam die ze voor hun praktijkplek hebben gekozen. De gedachte hierachter is dat je eerst stevige wortels nodig hebt voordat je verder kunt bouwen. Er wordt dan ook sterk ingezet op het bewerkstelligen van een vertrouwensbasis tussen jongeren en de professionals verbonden aan Klimtuig. Dat is nodig, want bij Klimtuig zitten jongeren in traject die soms al acht verschillende begeleiders voor jeugdhulp hebben gehad en al verschillende (‘mislukte’) schooltrajecten achter de rug hebben. Hierdoor is een gegeneraliseerd wantrouwen in instituties en richting representant van deze instituties ontstaan. Indien je jongeren wilt betrekken en engageren, dan dient dit vertrouwen eerst te worden hersteld benadrukt ook Kaulingfreks (2020). Bij Klimtuig is men

hiervan doordrongen. Er wordt daarom begonnen met het zetten van kleine stappen, waarbij het investeren in een vertrouwensbasis prioriteit heeft. Dat investeren in vertrouwen blijkt zowel uit het handelen van de twee professionals die bij Klimtuig werkzaam zijn, als uit de wijze waarop de werkplaats is ingericht.

[Naam professional Klimtuig] legt uit dat [naam jongere] echt vast zat en dat niemand tot hem door kon dringen. Hij zat zo vast in zijn spanning en de psychologen lukte het niet om er achter te komen. “Toen zat hij al een jaar thuis en kwam hij hier en zijn we eerst gewoon in de werkplaats gaan doen, en langzaam kwam het vertrouwen en gingen we meer praten. Het is echt niet zo dat ik deze gesprekken standaard met iedereen doe, dat is echt maatwerk. Met [naam jongere] heb ik inmiddels heel wat gesprekken gehad die hem inzicht hebben gegeven, en die er nu voor zorgen dat hij ook goed zijn behoeften kan aangeven richting school. En dat is wel mooi opgepakt door school want die wilde hem al door verwijzen naar speciaal onderwijs; en als je ziet hoe mooie opbouw in het plan er nu ligt. Dat is echt goed. Maar om zo diep met elkaar in gesprek te kunnen is er wel een band en vertrouwen nodig. En daar werken we ook in de werkplaats aan. Dat lukt een psycholoog in een 1 op 1 klinische setting niet.” [observatie 2]

Wat opvalt aan de wijze waarop de werkplaats is ingericht, is dat het een open ruimte is, met een grote muurschildering en zitbanken. Het geheel oogt niet schools. De muurschildering geeft de visie van Klimtuig weer middels plaatjes. Op de banken, die centraal in de ruimte staan, mogen jongeren te alle tijden plaatsnemen. “Hier mogen ze gewoon even ‘zijn’”, geven de professionals van Klimtuig aan over het nut van de banken [observatie 1].

Jongeren mogen in het begin dus ‘wortelen’, zonder dat er nog al te veel druk op hen wordt gelegd. Er is veel aandacht voor deze fase. Zodra er een vertrouwensbasis is, krijgen de jongeren in fases steeds meer verantwoordelijkheid (verdeeld over 4 fases) en ruimte om hun vleugels uit te slaan, met als uiteindelijk doel uitstroom bij Klimtuig (in de vorm van participatie richting werk, onderwijs of dagbesteding). Maar ook na

uitstroom blijft er contact mogelijk; de jongeren benadrukken allemaal dat ze altijd nog mogen appen of langs mogen komen. Sommigen maken hier ook graag gebruik van. Anderen vinden het vooral een fijn idee dat de mogelijkheid er is.

3. Verwachtingen en verantwoordelijkheden: jongeren serieus nemen

In de theoretische verkenning benadrukten we het belang van agency (De Winter, 2020): het vermogen van jongeren om zelf vorm te geven aan hun leven en invloed uit te oefenen om de wereld om hen heen. Bij Klimtuig wordt hier op verschillende manieren vorm aan gegeven. Zo mogen jongeren meedenken over de invulling van hun dag, over hoe hun traject eruit ziet en over de projecten waar ze aan gaan werken. Ze mogen ook meedenken over de visie en werkwijze van Klimtuig. Deze visie hangt in deels getekende en deels geschreven vorm op een herkenbare en open toegankelijke plek in de werkplaats. Jongeren mogen mee vormgeven aan deze visie en worden hier ook actief voor uitgenodigd. Een voorbeeld van inspraak en meedenken: een van de jongeren in traject had het idee opgevat om - vanuit een sterke interesse in aanhangers - aan een aanhanger die bij hem thuis staat te gaan werken in de werkplaats. “[Naam professional Klimtuig] vertelt dat het echt een oude aanhanger is maar ik heb gezegd dat ik die aanhanger best hier in de werkplaats wil zetten maar daar staat wel iets tegenover, dan moet je wel komen” [observatie 2]. Dit voorbeeld maakt niet alleen duidelijk dat jongeren mogen meedenken over de vormgeving van hun trajecten. Naarmate de jongeren bij Klimtuig zich meer vertrouwd voelen, krijgen zij steeds meer verantwoordelijkheden (‘vleugels’). De professionals Klimtuig geven de jongeren niet alleen verantwoordelijkheden en eigen regie over hun traject, zij verwachten daarvoor van hen ook iets terug, bijvoorbeeld inzet en aanwezigheid. Deze verwachtingen spreken zij continu uit naar de jongeren. Ook dit kan beschouwd worden als een manier om jongeren serieus te nemen.

En als ik dan een keer geen zin had en niet kwam, dan stond ie voor mijn huis. Hij kwam me gewoon halen. Hoezo meld je je nu ziek, vroeg hij dan? *Wat vond jij daarvan?* Aan het begin dacht ik echt ok, ik heb het wel eens gehoord dat hij dat deed, dan had ik zoiets

van ‘nou dat moet je niet bij mij doen’, maar toen ik hier kwam hielp het me, want als ik niet meer kom ga ik me verstoppen, dus toen ik hier kwam was het een nieuwe kans om te laten zien dat ik wel kan komen. Een nieuwe kans krijgen om te komen, dat is veel fijner. [interview 5, jongere]

[Naam professional Klimtuig] vertelt over de manier waarop ze jongeren in de beginfase van het traject actief aanspreken op hun aanwezigheid en verantwoordelijkheid. “Ik heb nu gezegd dat ik hem drie keer per week wakker ga maken, met mijn busje daar zit een toeter op en als hij daarmee niet wakker is gebruik ik de megafoon en wordt ook de hele buurt wakker dus zorg maar dat je wakker wordt” [observatie 2]

Door deze, soms ludieke, houding van continu jongeren aanspreken op hun verantwoordelijkheid, dragen ze niet alleen bij aan het serieus nemen van jongeren, ze leven hiermee ook een bepaalde manier van omgaan met elkaar voor en dragen hiermee bij aan pro-sociale normen, de in de theoretische verkenning genoemde derde succesfactor voor positief opgroeien (NJI, 2018). Het serieus nemen van jongeren door de professionals verbonden aan Klimtuig blijkt niet alleen uit het mee mogen denken, en het verwachtingen over en weer naar elkaar uitspreken, maar ook in de verantwoordelijkheid die jongeren gedurende hun traject (steeds meer) krijgen, bijvoorbeeld over gereedschap en materiaal. Een van de jongeren vertelt hierover:

Ik ken geen andere werkplaats met zulk gereedschap zoals dat, waarin je ook mag werken met zulke apparaten. Sommige zouden dit als gevaarlijk omschrijven maar zij [de twee professionals van Klimtuig] zeiden altijd als je weet hoe je er mee om moet gaan is het gewoon gereedschap. [interview 4, jongere]

Met deze wijze van zich uiten en manifesteren richting de jongeren, laten de professionals van Klimtuig zien dat zij echt voor hen wil gaan en dat ze hen niet zomaar zullen loslaten. Iets wat jongeren in eerdere trajecten, waar ze vaak uitsluiting van systemen hebben ervaren, niet

hebben ervaren. In tegendeel, daar hadden ze soms het gevoel dat ze er niet toe deden, of dat niemand naar hen luisterde. Een van de jongeren vertelt daarover: “Ze [andere jeugdhulpverleners] vragen altijd waar liggen je problemen nu, dan moet je jezelf weer openstellen, weer je verhaal kwijt, en ze zeggen allemaal hetzelfde als oplossing” [interview 5, jongere]. Bij Klimtuig ervaren jongeren ineens ‘hier luisteren mensen wel naar mij’. Door de manier van werken krijgen jongeren kansen voor betrokkenheid (succesfactor 2). Tevens draagt de werkwijze bij aan het ontwikkelen van een positieve identiteit (succesfactor 10) (NJI, 2018), doordat jongeren gaan inzien dat ze iets *wel* kunnen, dat ze het waard zijn om mee te denken en met bepaalde gereedschappen te mogen werken.

4. Manier van werken: praktisch, concreet en lokaal

Een vierde succescomponent die naar voren komt uit de dataset heeft te maken met de manier van werken bij Klimtuig. Uit de observaties en uit de interviews met jongeren en ouders blijkt dat de aanpak praktisch en concreet is. Jongeren leren hier door te doen. Een moeder drukt dit als volgt uit:

Het is fijn dat de druk er niet is maar dat je mag ontdekken en dan ook nog kwalitatief iets voor elkaar krijgen. Hij [mijn zoon] is met [naam een van professionals van Klimtuig] aan een klus begonnen voor de bieb, dat is ook serieus werk. Hij wilde als kind al geen raket timmeren, maar een echte raket met straalmotoren maken, en als hij die motoren niet gevonden kreeg begon hij er niet aan. Dit klussen bij Klimtuig is serieus, je doet het voor de echt. Met [naam professional Klimtuig] naar de bieb, dan een offerte opmaken, hoe doe je dat, spullen uitzoeken, plan maken, en uitvoeren, een ook het contact richting de klanten. Hij was heel trots op het eindresultaat. Dat die druk er niet is was fijn maar er wordt wel iets van je verwacht als het je lukt. En ze kunnen met kleine dingen heel tevreden zijn. Dat heeft enorm geholpen met eigenwaarde, heel mooi, dat was heel gezond. [interview 2, moeder]

Ut bovenstaand fragment wordt duidelijk dat de projecten waar jongeren bij betrokken zijn, meer zijn dan bezigheidstherapie, en dat ze verder

gaan dan enkel het bereiken van leerdoelen. Het zijn ‘echte’ projecten, met eindproducten die iets opleveren voor een echte opdrachtgever. Op deze manier doen jongeren succeservaringen op, wat bijdraagt aan het opbouwen van een positieve identiteit. Door deze focus op ‘doen’ ontstaat er bovendien een opening om te praten. De focus hoeft niet altijd direct op het hulpverleners en praten te liggen. Soms kiezen de professionals van Klimtuig ervoor om een jongere aan de slag te laten gaan met een project als zijn of haar hoofd op dat moment niet naar praten staat, ook als er op dat moment een begeleidingsgesprek gepland stond. Zij nemen deze ruimte om flexibel vorm te geven aan de trajecten van de jongeren (sluit ook bij component 5). De stevige wortels die de twee aan Klimtuig verbonden professionals in de lokale gemeenschap hebben, maken het mogelijk dat er gebruik gemaakt kan worden van het eigen netwerk om opdrachten binnen te halen of jongeren nieuwe dingen te laten ervaren en leren.

Die mensen hebben veel contacten ook. Ze zijn zelfs in contact met de baas van een grote elektronica producent van Nederland! Zij hebben connecties en daardoor is heel veel mogelijk. Het contact nu verloopt via WhatsApp. Ik wil er op zich nog wel een keer naartoe maar ben druk met school bezig geweest, maar je kunt altijd langs komen. [interview 4, jongere]

De meeste tijd dat ik er was, was om met [naam professional Klimtuig] te praten. Bijvoorbeeld over wat ik later wilde worden. Dan nam hij boekjes voor me mee om uit te knippen. Ik dacht mode, daar wil ik later iets mee. Dus ik had dan mijn plakboek daar met dingen voor later. Had ie me ook een keertje meegenomen naar een kapperszaak om te laten zien hoe het daar is. [interview 5, jongere]

Met hun praktische, concrete en lokale aanpak leggen zij een sterke focus op talentontwikkeling van jongeren, om op die manieren bij te dragen aan veerkrachtige identiteitsvorming van jongeren (Seickelinck & Kaulingfreks, 2022)

5. Jongere centraal: werken vanuit de hulp- en leervragen van jongeren zelf

Tenslotte valt als vijfde succescomponent op dat Klimtuig met hun aanpak jongeren daadwerkelijk centraal stelt. Dat blijkt onder andere uit dat zij aansluiten bij de vraag van de jongeren, zoals ook het voorbeeld hierboven duidelijk maakte waarin begeleidingsgesprekken soms worden uitgesteld als een jongere daar op dat moment niet aan toe blijkt. Dit betekent dat zij niet te veel vanuit kaders en doelen proberen te denken, maar jongeren hun eigen doelen laten formuleren, en dat zij proberen aan te sluiten bij hun ideeën.

We werken heel erg vanuit de behoefte van de jongeren dus als het volgende week niet lukt dan niet. Ik plan dus ook niet van te voren die dialoog in, we zien wel hoe het gaat op die dag. Dat maakt wel dat je niet altijd weet hoe je dag er uit ziet. Het gaat bij deze jongeren echt om het juiste moment, de timing en geduld. Vraagt heel veel maatwerk. [observatie 3]

[Naam ambulante begeleider]: Ik snap wel dat voor grote organisaties maatwerk lastig is en niet haalbaar... dit soort organisaties zoals Klimtuig moeten er meer komen. Maar bij grote organisaties is het toch vaak portemonnee en praktisch eerst en dan pas de persoon, die komt op de laatste plaats [observatie 3]

De twee professionals werkzaam bij Klimtuig kunnen op deze manier te werk gaan omdat zij een stevige onderlinge vertrouwensband hebben en elkaar zowel qua persoonlijkheden als vaardigheden aanvullen. De één werkt vanuit een achtergrond in de pedagogiek en de ander vanuit een ingenieursachtergrond. Hierdoor kunnen zij steeds schakelen en switchen tussen en aansluiten bij behoeften van jongeren. Een van de jongeren vertelt hierover:

[Naam professional Klimtuig] is iemand die iets meteen voor jou wil doen, heb je een plannetje dan gaat hij er meteen voor zitten, hij helpt je, hij gaat verder zoeken, hij schrijft alles op. [Naam andere professional Klimtuig] is heel rustig, die kan ook met je praten, maar is meer van het werken zelf. Je weet echt bij wie je terecht kan voor wat. Het is wel grappig, want sommige jongeren zochten meer de een op, en anderen juist de ander. [interview 5, jongere]

Het gebruik van discretionaire ruimte

De vijfde succescomponent vormt een brug naar de tweede onderzoeksvraag. Het klinkt mooi, 'jongeren centraal stellen', maar *hoe* doe je dat in een context die sterk wordt bepaald door wetten en bureaucratische regelgeving. *Wat* doet men bij Klimtuig precies als zij buiten deze kaders proberen te denken en gebruik maken van hun regelruimte? De tweede onderzoeksvraag is: Hoe maken de betrokkenen bij Klimtuig gebruik van hun discretionaire ruimte om de trajecten voor jongeren vorm te geven, in de context van de decentralisaties die gaande zijn?

Besturingsfilosofie

Om de grenzen van de kaders van wet- en regelgeving op te kunnen zoeken is het allereerst nodig na te denken over de wijze waarop je een organisatie inricht en organiseert. Zo heeft men bij Klimtuig gekozen voor een constructie als stichting, met voldoende ruimte voor het maken eigen regels. Het nadeel van deze constructie is dat zij niet voor alle vormen van subsidie in aanmerking komen. Er is in eerste instantie bewust gekozen voor een raad van advies (waarin partijen zitten die meedenken) en (nog) geen raad van toezicht (die een meer sturende rol zouden kunnen hebben) zodat er voldoende ruimte blijft om zelf regels te maken (en van deze regels af te wijken als de situatie daarom vraagt). De twee professionals vertellen hier het volgende over

Er is in de opstartfase van de Stichting bewust gekozen voor een Raad van Advies om in deze fase van de ontwikkeling van de Stichting voldoende ruimte te behouden om zelf de koers te kunnen bepalen en snel bij te kunnen sturen waar nodig. Dit kan ook vanwege ons ondernemende karakter en dat we zelf zorgen voor de financiële stromen op dit moment. We zien zeker de functie van een RvT maar zetten graag eerst zelf nog koers zodat er op een later punt een RvT kan worden ingesteld wanneer dit nodig blijkt voor de (financiële) groei van de stichting.

Vanuit behoefte jongeren denken in plaats van andersom

Een volgende manier om gebruik te maken van discretionaire ruimte is door te denken en handelen vanuit de doelen van de jongeren zelf en bijvoorbeeld niet vanuit financiële of grote hulpverleningsmotieven. Dit werd hierboven ook al kort genoemd bij de vijfde succescomponent.

[Naam van de professionals van Stichting Klimtuig] is aan het uitzoeken of hij ook een soort opleiding voor een jongen kan creëren wat betreft tuinonderhoud zodat hij een certificaat kan halen. Die jongen zit nu op speciaal onderwijs maar daar werken ze niet gericht aan dit stuk maar hij lijkt dat heel leuk te vinden. Op het einde komt [naam] hier nog even op terug, hij heeft twee uur zitten uitzoeken wat er voor nodig is om zo'n certificaat te krijgen. "Tja dat uitzoeken kost ook tijd waar wij niet voor betaald worden, maar we zien wel dat we daar deze jongen mee helpen." [observatie 2]

Het opzoeken van discretionaire ruimte gaat daarmee ook sterk over de houding van de twee professionals die bij Klimtuig betrokken zijn; ze gaan allereerst 'gewoon' aan de slag en bekijken van daaruit wel of en hoe een traject passend te maken is binnen organisatorische, financiële en gemeentelijke kaders.

In het verlengde hiervan kiezen de twee professionals van Klimtuig er bewust voor om klein te blijven. Zij moeten zich daarbij verhouden tot een systeem dat juist marktwerking en schaalvergroting in de hand werkt. De vraag naar ondersteuningstrajecten bij Klimtuig is groot. "Wat een probleem is van klein blijven is, is dat ze je groot willen hebben" zegt een van de professionals van klimtuig daarover, zich daarbij baserend op Lea Dasberg. Toch blijven ze bij hun oorspronkelijke werkwijze waarbij er voor maximaal acht jongeren tegelijkertijd plaats is op de werkplaats, om op die manier professionaliteit, kwaliteit en oprechte aandacht voor de jongeren te kunnen blijven garanderen.

Persoonlijke investering

Voortvloeiend uit bovenstaande vraagt het zoeken van discretionaire ruimte om in het belang van jongeren te kunnen handelen om een flinke investering van de professionals van Klimtuig zelf, zowel financieel als in termen van energie en tijd. Het volgende fragment maakt dit duidelijk:

Werken met 'echte' opdrachten is goed voor 'nuttigheidsgevoel' en leereffect jongeren, maar tegelijkertijd soms moeilijk. Sommige opdrachten vragen om meer dan wat jongeren al kunnen, vaak moet [naam een van de professionals van Klimtuig] opdrachten dan alleen afmaken in de avonduren en in zijn vrije tijd. Idee is om te gaan werken met prototypen, met opdrachten die steeds terugkomen, met daarna nog ruimte voor vrij werk. Ze willen bewust ruimte houden voor vrije ruimte naast het werken aan opdrachten. De werkplaats is echt bedoeld als oriëntatie in het werken met je handen. [observatie 1]

Klimtuig maakt 24/7 deel uit van het leven van de twee professionals; zij nemen jongeren soms mee naar sociale verbanden die deel uitmaken van hun vrije tijd, zoals muziekclubjes en ook kunnen jongeren hen altijd bereiken. Wat ook opvalt is dat de professionals Klimtuig soms verder gaan in hun begeleiding dan oorspronkelijk is gepland of afgesproken, en dus ook meer investeren dan de uren die zij vergoed krijgen vanuit de gemeente. Een moeder vertelt:

Met de gemeente, nee daar heb ik niet meer veel contact mee, ik had maatschappelijk werk, ik moet wel zeggen de gemeente hier duurt heel erg lang, duurt lang voordat je hulp hebt. Dat is gewoon niet normaal. Ik geloof dat ik in mei of juni die hulp had aangevraagd zij is gestart in september, dus ik heb drie maanden moeten overbruggen en toen is [naam professional Klimtuig] geweest omdat ik niemand had, dat moet gewoon drie tot vier maanden duren. Die had het toen gewoon even opgevangen in die drie maanden. Omdat ik toen geen hulp had. Ik ben hem heel erg dankbaar voor alles. [interview 6, moeder]

Deze 'persoonlijke investering' sluit aan bij de eerste succescomponent die bij beantwoording

van onderzoeksvraag 1 genoemd werd. Het is duidelijk dat de twee professionals van Klimtuig er geen 'nine-to-five-mentaliteit' op nahouden.

Actief samenwerking opzoeken

In het vormgeven aan trajecten van jongeren zoekt Klimtuig actief de samenwerking op met diverse stakeholders in de omgeving. Ze zoeken daarbij over het algemeen partners op die net als zij vanuit kleinschaligheid werken en die vaak een gedeelde visie op het ondersteunen van jongeren hebben, zoals onderstaande zelfstandige kindertherapeute die tijdens een observatie over haar samenwerking met Klimtuig vertelt:

De kindertherapeute is enthousiast over Klimtuig en vertelt over dat ze ziet dat hier echt maatwerk plaatsvindt, en dat dit kan vanwege het feit dat het een kleine organisatie is. "Ik zou zo graag doorgeven hoe wij het doen als kleinere organisaties want wij doen het echt anders. Wij werken echt vanuit betrokkenheid, we laten niet los als het nog niet kan; dat zie ik hier ook echt. Ze houden vast tot dat het goed is, en dan maar hopen dat de gemeente dat ook ziet, maar op zich zijn die wel meewerkend. Ook zijn wij denk ik heel creatief, als we zien dat 1 op 1 gesprekken niet werken proberen we iets anders. Ik heb thuis ook een ruimte waarin ik gewoon kan 'doen' met de jongeren, creatief, voetballen of hond uitlaten." [observatie 3]

De professionals bij Klimtuig weten goed wanneer samenwerking nodig is en voelen de grenzen van hun professie aan:

Wij kunnen dit niet alleen, we zijn geen god. Het is goed om met meerdere partijen te samenwerken, dat er bijvoorbeeld ook nog twee uur ambulante begeleiding voor een jongere is. Het is mooi om dat te vervlechten, om verantwoordelijkheden uit te spreken en samen naar een gezamenlijk doel te werken. Maar therapie, Multi Systeem Therapie in gezinnen, daar zijn we alleen maar groot voorstander van. [observatie 4].

Ook wordt er actief samengewerkt en zijn er korte lijntjes met de gemeente. Een voorbeeld van deze samenwerking is de pilot waar Klimtuig samen met de gemeente en een middelbare school

aan deelneemt. Doel van de pilot is korte lijnen tussen de school en Klimtuig, zonder onnodige bureaucratie tussendoor, zodat jongeren snel geholpen kunnen worden. Tenslotte zoekt men bij Klimtuig actief samenwerking met lokale partijen, zoals bijvoorbeeld de lokale ondernemersvereniging. Ze proberen bij hen de jongerendoelgroep onder de aandacht te brengen en hen medeverantwoordelijk te maken voor de jeugd, door hen te stimuleren na te denken over initiatieven die het mogelijk maken om jongeren te laten leren en werken in de praktijk.

Grenzen van het systeem

Je moet bijna wel goed gek zijn om je in dit speelveld staande te houden op de manier zoals zij dat doen. Ze vechten eigenlijk tegen de stroom in. Ik zeg wel eens tegen ze: jullie zitten eigenlijk in vier wetten te stoeien, de WMO, participatiewet, jeugdwet, passend onderwijs. Dat is erg lastig. [interview 7, vertegenwoordiger van de gemeente]

Bovenstaand citaat somt treffend op dat men ook bij Klimtuig bij het zoeken naar regelruimte regelmatig tegen de grenzen van het systeem aanloopt. Zo geeft een van de professionals van Klimtuig aan dat hoewel bovengenoemde pilot een mooie poging is om buiten kaders om met elkaar te kunnen samenwerken, er nog steeds allerlei moeilijkheden aan verbonden zijn:

De pilot daar staat 15.000 euro per jaar voor vanuit de gemeente, dat lijkt heel wat maar dat bedrag heb je nodig om überhaupt te kunnen draaien iedere maand, een jongeren voor de pilot mag maar drie uur komen per week, terwijl onze 'gewone' jongeren komen zes uur per week minimaal. Dan heb ik het nog niet over het declareren van overleggen ... [observatie 4]

De vertegenwoordiger van de gemeente benadrukt dat "de systeemwereld helaas soms nog steeds prevaleert boven de leefwereld" [interview 7] en doelt daarmee op de moeilijkheid om budgetten uit diverse wetten met elkaar te combineren. "Eigenlijk lopen ze bij Klimtuig heel erg vooruit, ze doen precies wat de bedoeling is, maar systemen en wetten zijn zo ver nog niet." [interview 7]. Ook de andere vertegenwoordiger van de gemeente die we spraken merkt op dat het binnen een kleine gemeente ingewikkeld is als iets "niet zwart wit is" [interview 8].

Het is altijd een combinatie tussen budget en ambities, tussen de regels door kunnen dingen soms echt wel. De wet staat echt wel wat flexibiliteit toe, discretionaire ruimte heb je echt wel als je het ook kan bekostigen, mits je de beleidsmatige kracht hebt om zoiets op te zetten, zodat je samen met de uitvoering goed samen kunt kijken wat is hier nodig. Wat het moeilijk maakt niet alleen voor de gemeente is bijvoorbeeld het volgende; een van de professionals van Klimtuig zei onlangs tegen mij, 'die WLZ daar houden wij jongeren tegen zodat die daar niet in komen'. Maar voor ons als gemeente zijnde is het eigenlijk niet onaantrekkelijk als jongeren in de WLZ terechtkomen, want dat zijn geen kosten voor ons, die landen ergens anders. Wij moeten gewoon omdat we weinig geld hebben steeds goed kijken wat doen we wel en wat niet. [interview 8, vertegenwoordiger van de gemeente]

CONCLUSIE & AANBEVELINGEN

We begonnen het vorige hoofdstuk met een citaat van een van de medewerkers van de gemeente waaruit bleek dat deze persoon van mening was dat Klimtuig een verschil maakt. Dat de twee professionals werkzaam voor Klimtuig inderdaad een verschil maken in de levens van de jongeren die bij hen een traject (hebben) doorlopen komt duidelijk naar de voren uit de afgenomen interviews en observaties. Op welke wijze doen zij dat?

Vijf componenten voor succes

Op basis van de onderzoeksresultaten werden vijf componenten geïdentificeerd die bijdragen aan het succes van Klimtuig: bezieling & menselijkheid, investeren in vertrouwen, jongeren serieus nemen, praktische leergerichte aanpak, en het centraal stellen van de leer- en hulpdoelen van jongeren. De werkwijze van Klimtuig omvat daarnaast zes van de tien door het NJI benoemde factoren die bijdragen aan een positieve ontwikkeling van jongeren: kansen voor betrokkenheid, pro sociale normen, erkenning & waardering, steun, constructieve tijdsbesteding en positieve identiteit (NJI, 2018). Klimtuig draagt met hun aanpak bovendien bij aan een veerkrachtige identiteitsvorming van jongeren door hun focus op talentontwikkeling (Sieckelink en Kaulingfreks, 2022).

Discretionaire ruimte

Klimtuig probeert op de volgende manieren vorm te geven aan hun regelruimte: door te kiezen voor een besturingsmodel dat hen de ruimte en vrijheden verschaft om vanuit de belangen van jongeren te kunnen denken; door een op 'doen' gerichte houding die het vertrekken vanuit de doelen van jongeren mogelijk maakt; door het leveren van een stevige persoonlijke investering; en door actief de samenwerking op te zoeken met diverse lokale partijen. Hoewel het hen lukt om regelruimte op te zoeken, loopt men ook binnen Klimtuig tegen de grenzen van het systeem op. Zo blijkt uit de data dat hoewel de gemeente de Stichting en de werkwijze omarmt, het feit dat er uit vier wetten (Jeugdwet, Wmo, Participatiewet, Passend onderwijs) gewerkt moeten worden het ingewikkeld maakt om

financiering van de trajecten Klimtuig rond te krijgen. Klimtuig draagt bij aan belangrijke uitgangspunten transformatie, aan een positief opvoedklimaat van jongeren en veerkrachtige identiteitsvorming. Desalniettemin lukt het niet (volledig) om het initiatief in bestaande wetten en kaders te voegen.

Hoewel het onderzoek naar Klimtuig een kleinschalig en bovendien lokaal georiënteerd onderzoek betreft, en er daarmee voorzichtigheid geboden is in termen van generaliseerbaarheid, kunnen we de bevindingen wel in een breder kader plaatsen. De SER maakte in 2020 de balans op van de eerste vijf jaar nieuwe Jeugdwet (2020). De raad constateerde dat aanbieders van jeugdhulp en jeugdprofessionals zich tot het uiterste inspannen om goede ondersteuning te bieden aan jeugdigen en hun gezinnen, maar dat zij daarbij tegen de grenzen van het systeem oplopen. Wachtlijstproblematiek, administratieve druk en belemmerend werkende regelgeving zijn ook na 2015 nog aan de orde van de dag. De raad vraagt aandacht voor de organiseerbaarheid en governance voor de jeugdhulp en benadrukt dat hoewel sommige knelpunten wellicht in het huidige systeem opgelost kunnen worden, bezinning op het sturingsmodel en de organisatie van de jeugdhulp op de langere termijn noodzakelijk is (SER, 2021). Ook de Denktank Jeugdsprong pleit voor minder financiële bemoeienis vanuit gemeenten en voor meer professionele ruimte om jeugdhulp vanuit belangen van kinderen en jongeren vorm te geven (De Waal, 2021). Het onderhavige onderzoek naar Klimtuig plaatst ons opnieuw voor de vraag: moeten we het geld en het systeem leidend laten zijn in het ondersteuningslandschap voor kinderen en jongeren, of moeten deze systemen dienend zijn om jongeren optimaal te kunnen ondersteunen?

Aanbevelingen

Uit dit onderzoek komt tevens een zestal aanbevelingen voort, hieronder uitgesplitst per stakeholder: de praktijk zelf, gemeente/beleid, onderwijs.

Aanbevelingen voor Klimtuig:

1. *Verbreden van doelgroep*

Om meer bestaanszekerheid en financieringsmogelijkheden te genereren en daarmee blijvend en meer jongeren te kunnen ondersteunen verdient het aanbeveling om over verbreding van de doelgroep na te denken. Wellicht liggen er kansen in het mogelijk maken van het behalen van certificaten op mbo niveau na afronding van een traject bij Klimtuig. Ook valt te denken aan oriëntatie trajecten voor jongeren en aan beroepskeuzetrajecten. Het meekijken en oriënteren bij en leren van soortgelijke initiatieven in de regio kan hierbij helpend zijn.

2. *Aandacht voor professioneel welbevinden*

Vanwege de persoonlijke investering, zowel in termen van financiën als in termen van tijd en energie, die de twee professionals van Klimtuig leveren, verdient het aanbeveling om voortdurend aandacht te hebben voor het professioneel welbevinden, bijvoorbeeld in de vorm van supervisie. Het werken met maatjes voor de professionals is tevens het overwegen waard. Zo kunnen andere gemotiveerde personen samen op werken met de twee professionals. Naast dat goed voorbeeld doet volgen, vergelijkbaar met het ambachtchap waar de socioloog Sennet (2009) aandacht voor vraagt, biedt het tevens wat ademruimte voor de twee professionals; mochten zij even een stap terug moeten doen dan zijn er anderen die in hun geest de samenwerking met jongeren (tijdelijk) kunnen continueren.

3. *(Nog meer) inzetten op verbindingsmacht*

Hoewel Klimtuig goed zichtbaar is in de lokale politiek en lokale sociale infrastructuur, verdient het aanbeveling om de urgentie van goede hulp voor deze doelgroep en de grenzen van het huidige systeem daarbij, voortdurend en blijvend onder de aandacht te brengen van vertegenwoordiger van de gemeentes en lokale samenwerkingspartners. Sieckelink en Kaulingsfreks (2022) typeren het opkomen voor de collectieve belangen van groepen jongeren die gemarginaliseerd dreigen te raken ook wel als de 'verbindingsmacht' van jeugdprofessionals (p.177). Het sluit aan bij wat in het sociaal werk ook wel 'politisierend werken' wordt genoemd (zie bijvoorbeeld Van Eeden, 2021). Juist omdat de twee professionals werkzaam voor Klimtuig

een uitgebreid beeld hebben van de belevings- en leefwereld van deze jongeren zijn in de positie om deze rol op zich te nemen. Op deze manier kunnen zij bijdragen aan sociale inclusie en sociale rechtvaardigheid binnen de lokale setting en de samenleving meer algemeen.

Aanbevelingen voor beleid en gemeente:

4. *Richt beleid, systemen, en samenwerking in ondersteunend aan wat de praktijk vraagt*

Ondanks de belofte dat de transitie voor een afname van bureaucratie zou zorgen, ervaren jeugdprofessionals met regelmaat nog het tegenovergestelde. Een groot deel van hun tijd besteden zij aan het verantwoorden van de geleverde ondersteuning aan de eigen organisatie en bovenal aan de gemeenten. Verschillende gemeenten hanteren bovendien verschillende regels, wat voor onduidelijkheid en tijdverlies zorgt. Het verdient aanbeveling om regelgeving en verantwoordingsprocedures te vereenvoudigen. Zorg ervoor dat jeugdprofessionals ruimte krijgen om creatieve oplossingen te bedenken binnen de kaders. Leg niet alles vast in procedures en protocollen, maar creëer ruime kaders waarbinnen handelingsruimte mogelijk is. Zorg dat de bedrijfsvoering dienstbaar is aan ontwikkelingen in de praktijk.

Voor opleiders

5. *Leer (aankomend) jeugdprofessionals jongeren als subject van een ontwikkelproces te zien en niet als object van hulpverlening*

Jongeren en kinderen zijn geen passieve ontvangers van een ondersteuningstraject. Zij zijn 'actieve agents' met ideeën en opvattingen over hoe hun traject eruit zou moeten zijn. Uit onderzoek blijkt dat in ondersteuningstrajecten regelmatig uitgegaan wordt van 'grote' hulpverleningsdoelen, die ver van de belevingswereld van jongeren af staan (zie bijvoorbeeld Van der Sanden, Feringa, Peels & Linders, 2017). Het onderzoek naar Klimtuig maakt duidelijk hoe zeer jongeren het waarderen wanneer zij serieus genomen worden en een actieve rol mogen spelen in de vormgeving van hun traject. Het op deze manier benaderen van jongeren is geen 'technisch trucje', maar vraagt om een houding waarin jongeren vanuit menselijkheid en oprechte betrokkenheid benaderd worden.

6. Leer aankomend jeugdprofessionals het belang van positief opgroeien

Mede ingegeven door de geïndividualiseerde tijdsgeschiedenis heeft de jeugdhulp zich de afgelopen jaren sterk geconcentreerd op dat wat niet goed gaat, op risico's en op diagnoses (zie bijvoorbeeld De Winter, 2017). Het 'demedicaliseren' en het uitgaan van kansen en mogelijkheden van een kind of jongere was een van de belangrijke uitgangspunten van de nieuwe Jeugdwet die in 2015 is ingegaan (NJI, zd). Ook het NJI (2018) benadrukt het belang van aandacht voor positief opgroeien in jeugdhulpinterventies. Het is belangrijk om aankomend jeugdprofessionals vanuit krachten en kansen te leren denken en met factoren die bijdragen aan positief opgroeien in aanraking te brengen (NJI, 2018) en hen vervolgens te leren hoe deze toe te passen in de praktijk.

7. Leer (aankomend) jeugdprofessionals omgaan met discretionaire ruimte

Sociaal professionals hebben discretionaire ruimte nodig om hun werk goed te kunnen doen (BPSW, 2021). Het onderzoek naar Klimtuig, maar ook het onderzoek 'Bijzonder Domein Jeugd' (Van der Sanden, Peels & Feringa, 2022) heeft laten zien dat succesvol vormgeven aan ondersteuning voor gezinnen regelmatig vraagt om het beredeneerd afwijken van of de ruimte opzoeken binnen geldende procedures en regels. Deze handelingsruimte, of professionele autonomie, is geen volledig onbegrensde ruimte maar komt met een verantwoordelijkheid; de verantwoordelijkheid om zorgvuldig te handelen gegeven diverse wettelijke, beroepsethische en vakinhoudelijke standaarden (BPSW, 2021). Hoe doe je dit? Het verdient aanbeveling om een leerlijn 'professionalisering en beroepsethiek' voor zowel aankomend als 'zittende' jeugdprofessionals te ontwikkelen.

LITERATUUR

- BPSW (2021). Beroepscode voor professionals in het sociaal werk. Utrecht: BPSW.
- Boeije, H. (2005). *Analyseren in kwalitatief onderzoek*. Denken en doen. Amsterdam: Boom.
- DeVlieghere, J. (2020). Een goede sociaal werker neemt het niet zo nauw met de regels. Sociaal.net. Geraadpleegd op <https://sociaal.net/achtergrond/een-goede-sociaal-werker-neemt-het-niet-zo-nauw-met-regels/>
- Eeden, J. van (2021). Onrecht verhelpen door het aan te kaarten. Geraadpleegd op 13-04-2022 via <https://www.socialevraagstukken.nl/onrecht-verhelpen-door-het-aan-te-kaarten/>
- Kaulingfreks, F. (2020). Jongeren zijn actiebereid, nu de politiek nog. *Opinie*, De Volkskrant, https://www.volkskrant.nl/columns-opinie/opinie-jongeren-zijn-actiebereid-nu-de-politiek-nog~bec21773/?utm_campaign=shared_earned&utm_medium=social&utm_source=copylink
- Kruiter, A.J., Bredewold, F. & Ham, M. (red.) (2016). *Hoe de verzorgingsstaat verbouwd wordt*. Amsterdam: Van Genneep.
- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (2013). *Memorie van toelichting bij de Jeugdwet*. <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2013/07/01/memorie-van-toelichting-bij-de-jeugdwet>
- Ministerie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2022). *Kamerbrief over cijfers voortijdig schoolverlaten 2020-2021*. Den Haag: Ministerie OCW. <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2022/03/14/cijfers-voortijdig-schoolverlaten-vsv-2020-2021>
- NJI (zd). *Cijfers over voortijdig schoolverlaten*. Geraadpleegd op 28 maart 2022 via <https://www.nji.nl/cijfers/voortijdig-schoolverlaten>
- NJI (zd). *Jeugdwet*. Geraadpleegd op 6 april 2022 via <https://www.nji.nl/transformatie-jeugdhulp/jeugdwet>
- NJI (2018). *Top 10 beschermende factoren*. Voor een positieve ontwikkeling van jeugdigen. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut. Online te raadplegen via https://www.nji.nl/sites/default/files/2021-05/Top-tien-positieve-ontwikkeling-jeugd_0.pdf
- Sanden, J. van der, Feringa, D., Peels, F. & Linders, L. (2017). *Kind verdwijnt naar achtergrond*. Eindhoven: Fontys Hogescholen.
- Sanden, J. van der, Peels, F. & Feringa (2022). *Vershil maken voor de jeugd in een complex jeugd(hulp)systeem*. Eindhoven: Fontys Hogescholen.
- Sennet, R. (2009). *The Craftsman*. Londen: Penguin Group
- Sociaal Economische Raad (2020). *Zorg voor de toekomst*. Geraadpleegd op 19-01-2022 via <https://www.ser.nl/-/media/ser/downloads/adviezen/2020/zorg-voor-de-toekomst.pdf>
- Sieckelinck, S. (2018). *Reradicaliseren. Ronselen voor een betere wereld*. Leuven: Lannoo Campus.
- Sieckelinck, S. & Kaulingfreks, F. (2022). *Speelruimte voor identiteit. Samenwerken aan veerkrachtige identiteitsvorming van jongeren*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Waal, S. de (2021). *Denktank dringt aan op meer professionele ruimte in de jeugdzorg*. Geraadpleegd op 13-04-2022 via <https://www.socialevraagstukken.nl/denktank-dringt-aan-op-meer-professionele-ruimte-in-de-jeugdzorg/>
- Winter, M. de (2017). *Pedagogiek over hoop. Het onmiskenbare belang van optimisme in opvoeding en onderwijs*. Utrecht: Universiteit Utrecht. Online te raadplegen via <https://files.fss.uu.nl/publicaties/Afscheidscollege-Micha-de-Winter-mei-2017.pdf>

Winter, M. de (2020). Welbevinden en het corona-virus. Kinderen en jongeren hebben agency nodig. Social Work Society college, 26 november 2020, Eindhoven, Fontys Hogescholen.

WRR (2009). Vertrouwen in de school. Over de uitval van overbelaste jongeren. Amsterdam: Amsterdam University Press. [file:///C:/Users/876567/Downloads/R083-Vertrouwen-school%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/876567/Downloads/R083-Vertrouwen-school%20(1).pdf)

ZonMw (2018). Eerste evaluatie van de Jeugdwet. Na de transitie nu de transformatie. Den Haag: ZonMw. Online te raadplegen via <https://www.nji.nl/sites/default/files/2021-06/Rapport-Eerste-evaluatie-Jeugdwet.pdf>

> FOR SOCIETY

Hogeschool Sociale Studies
Eindhoven

FONTYS.NL